

ВСТУП

Визначення «співмірного балансу» між захистом суспільства від кримінально-протиправних посягань, врахування позиції потерпілого при призначенні покарання та відповідальністю осіб, які опинилися у сфері кримінально-правового переслідування й досі становить складну проблему. Пошуки шляхів справедливого врегулювання «кримінального конфлікту» дедалі частіше обумовлювали подальшу гуманізацію кримінальної політики, удосконалення її відповідно до європейських стандартів у системі покарання. На зміну жорсткій тоталітарній каральній системі, незмінно прийшла інша – ліберальна, в якій міри кримінально-правового впливу можливі лише у межах досягнення поставлених інститутом покарання цілей та задач. Вибір заходів примусу постав вже не як абсолютний і свавільний, а індивідуально визначений та такий, що повинен базуватися на оцінці особи винного, ступені тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обставинах, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Відзначені загальні критерії індивідуалізації покарання – суспільний запит на зрозумілість призначуваних покарань, підвищення ефективності стану сучасної правозастосовної практики, змістовне оновлення існуючого кримінально-правового регулювання з метою підвищення його системності, усунення декларативності. Визнання таких критеріїв ціннісними складовими структури кримінально-правового регулювання зумовлює адекватне усвідомлення того, що загальні критерії індивідуалізації покарання концептуально виражають правову основу, на якій слід реалізовувати ключову вимогу у сфері призначення покарання – кримінальний закон, який орієнтує на необхідність врахування при призначенні покарання цілого ряду обставин, водночас повинен вказувати, як саме, та в якій мірі це можна і потрібно робити. І якщо вітчизняне кримінальне право не враховуватиме або ігноруватиме цей момент й надалі, воно

неодмінно сприятиме появі дедалі більшої кількості необґрунтованих судових вироків, а відтак, почне втрачати власну сутність та нівелювати своє призначення.

Сучасний період розвитку вітчизняного кримінального права характеризується підвищеною увагою до проблеми теоретичних і правових засад призначення покарання. Значна кількість праць, присвячених питанням соціальної сутності та правової природи індивідуалізації призначеного судом покарання, його кримінально-правового значення, впливу на кримінальну політику держави переважно представляють собою аналіз спеціальних критеріїв індивідуалізації покарання і багато в чому носять комплексний характер на рівні підготовки кандидатських та докторських дисертацій або їх окремих розділів, деякі з яких були згодом видані у вигляді монографій. Серед останніх варті уваги доробки М. Д. Дякур, Н. В. Маслак, А. В. Шевчука (індивідуалізація покарання за незакінчений злочин), Г. П. Жаровської, Д. П. Альошина (індивідуалізація покарання за злочин, вчинений у співучасті), Т. О. Гончар, Т. І. Дмитришиної (індивідуалізації покарання за злочини, вчинені неповнолітніми), М. О. Карпенка, А. А. Стрижевської (індивідуалізація покарання за сукупністю злочинів) та ін.

Як концептуальний базис визначення загальних і спеціальних критеріїв індивідуалізації покарання, вияву системної взаємодії критеріїв індивідуалізації покарання між собою та їх співвідношення з загальними засадами призначення покарання у монографії використані положення з наукових праць К. А. Айнутдінової, Р. Ш. Бабанли, С. А. Велієва, В. М. Вороніна, В. К. Грищука, Ю. М. Грошевого, О. О. Дудурова, Д. С. Дядькіна, Т. І. Іванюк, Ф. Ш. Іскандерова, О. О. Кваши, А. С. Макаренко, К. Б. Марисюка, Ю. Б. Мельникової, А. М. Міфтахова, В. О. Навроцького, З. М. Саліхова, М. І. Панова, В. О. Тулякова, Л. М. Федорак, М. І. Хавронюка, О. І. Ющик та ін.

Історико-порівняльні дослідження Д. А. Шевченко та А. В. Шидловського експлікують матеріал, важливий для вивчення історико-філософського генезису та розвитку принципу індивідуалізації покарання, аналізу кримінального законо-

давства зарубіжних країн в рамках юридичної компаративістики з точки зору вивчення загальних аспектів призначення покарання, перспектив та особливостей їх рецепції в сучасному вітчизняному кримінальному праві України.

Загальнотеоретичні аспекти проблеми розмежування принципів індивідуалізації та диференціації при призначенні покарання, визначення міри індивідуалізації покарання з врахуванням вимог справедливості, невідворотності та доцільності стали предметом наукового аналізу в наукових розвідках Ю. В. Бауліна, В. Н. Бурлакова, Є. А. Вакаріної, О. Н. Городнова, І. Л. Друкарова, В. Я. Конопельського, Т. А. Леснієвські-Костаревої, О. Д. Максимюка, М. С. Малєїна, Т. О. Михайличенко, Л. В. Павлик, В. Ф. Примаченко, А. К. Шаймурунової та ін.

Різні аспекти монографічного дослідження, зокрема, питання характеристики мети покарання, кримінально-правового значення суспільної небезпеки, типового ступеня тяжкості кримінального правопорушення, ролі оціночних понять у кримінальному праві, окреслення кола кримінальних проступків, визначення меж дискреційних повноважень судді при призначенні покарання дослідили у своїх публікаціях Д. С. Азаров, О. П. Горпинюк, В. М. Косович, І. В. Красницький, А. С. Макаренко, Н. В. Пісна, М. Р. Рудковська, А. М. Ященко та ін.

Незважаючи на посилену увагу до проблем інституту призначення покарання й жодним чином не применшуючи теоретичні досягнення вищезгаданих учених, все ж доводиться констатувати факт невивченості того пласта ідей, який констатує умовиводи щодо нормативного закріплення загальних критеріїв індивідуалізації покарання та узагальнення проявів їх впливу в судовій практиці при призначенні покарання. У площині визначеного алгоритму окреслена в монографічному рукописі проблематика набуває актуалізації як у рамках теоретико-правової науки, так і з позиції галузевого кримінально-практичного осмислення.